

КУЛТУРНЕ ПАРАЛЕЛЕ

Свакодневна култура
у постсоцијалистичком периоду

Всекидневната култура
в постсоцијалистическиј период

ISBN 978-86-7587-047-0

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

Collection of Papers, Volume 25

Cultural parallels

Everyday Culture in the Post-Socialist Period

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor:
Zorica Divac

Editorial board:

Gojko Subotić, Radost Ivanova, Milica Bakić-Hayden, Marina Martinova,
Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Eleftherios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department of Social Sciences SASA, September 2008.

BELGRADE 2008

ISBN 978-86-7587-047-0

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

Зборник 25

Културне паралеле

Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду

Културни паралели

Всекидневната култура в постсоциалистическия период

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник:

Зорица Дивац

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Милица Бакић-Хејден, Марина Мартинова,
Наталија Пушкарева, Елена Узенева, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски,
Софија Милорадовић, Бојан Жикић, Јелена Чворовић, Младена Прелић,
Љиљана Гавриловић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној септембра 2008. године на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2008

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.rs
www.etno-institut.rs

Рецензенти:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић
др Биљана Сикимић

Лектори:
Софија Милорадовић
Биљана Сикимић

Превод:
Јелена Чворовић
Биљана Сикимић
Петко Христов

Коректори:
Марија Ђокић
Биљана Миленковић Вуковић

Техничка припрема:
Љиљана Гавриловић

Корице:
Ивица Стевић

Фотографије на корицама:
Немања Будисављевић
Документација ЕИ САНУ и
Штампани медији

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Радови сарадника ЕИ САНУ у овом Зборнику су са пројеката: 147020, 147021 и 147023, које у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије

Штампање публикације финансирано је из средстава Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије

Садржај
Съдържание
Summary

<i>Мирослава Малешеввић, Насилје идентитета</i>	11
<i>Мирослава Малешевич, Насилие на идентичността</i>	32
<i>Miroslava Malešević, The Violence of Identity</i>	33
<i>Љиљана Гавриловић, Супермен у Србији или камење и идентитет</i>	35
<i>Лиљана Гаврилович, Супермен в Сърбия или камъни и идентичност</i>	48
<i>Ljiljana Gavrilović, Superman in Serbia or Stones and Identity</i>	49
<i>Иванка Петрова, Надежди и реалност в процеса на присъединяване към Европейския съюз. Примерът на българските дребни предприемачи</i>	51
<i>Иванка Петрова, Наде и реалност у процесу приступања Бугарске у Европску заједницу. Пример бугарских малих предузетника</i>	65
<i>Ivanka Petrova, Hopes and Reality in the EU Accession Process. The Example of the Bulgarian Petty Entrepreneurs</i>	66
<i>Срђан Радовић, Окцидентализам у Србији. Поједине карактеристике културне концептуализације у периоду транзиције</i>	69
<i>Срджан Радович, Оксидентализмът (западничеството) в Сърбия. Отделни характеристики на културната концептуализация в периода на преход</i>	81
<i>Srđan Radović, Occidentalism in Serbia. Certain Characteristics of Cultural Conceptualization in Transitional Period</i>	82
<i>Иван Ђорђевић, Утеривање патриотизма. Антрополошка анализа конструисања култа кошаркашке репрезентације Србије у спорској штампи</i>	85
<i>Иван Ђордџевич, „Вкарването“ на патриотизъм. Антрополошки анализ на конструирането на „култа“ към националния баскетболен отбор на Сърбия в спортната преса</i>	95
<i>Ivan Đorđević, Imposing Patriotism. Anthropological Analysis of Constructing the “Cult” of Basketball Team of Serbia in the Sport Press</i>	96
<i>Ана Лулева, Мъжественостите на прехода. Криза или преоткриване на патриархата</i>	97

<i>Ана Лулева</i> , Мушкост транзиције. Криза или поновно откривање патријархата	111
<i>Anna Louleva</i> , Masculinities in the Time of Transformation. Crisis or Re-Invention of the Patriarchy	111
<i>Мирослава Лукић-Крстановић</i> , Музички спектакл у излогу политике и производња опчињености	115
<i>Мирослава Лукич-Крџтанович</i> , Музикалният спектакъл между политическата витрина и формирането на обсеся	127
<i>Miroslava Lukić-Krstanović</i> , Musical Spectacle in the Show Window of Politics and the Products of Fascination	128
<i>Маријана Митровић</i> , Агенти спектакла. Политике тела у турбо-фолку	129
<i>Марияна Митрович</i> , Агентите на спектакъла. Политика на тялото в турбо-фолка	144
<i>Marijana Mitrović</i> , Agents of Spectacle. Body Politics in Turbo-folk	145
<i>Александра Павићевић</i> , „Света смрт“ Слободана Милошевића. Антрополошки есеј	147
<i>Александра Павичевич</i> , „Святата смърт“ на Слободан Милошевич. Антрополошко есе	156
<i>Aleksandra Pavićević</i> , “Sacred Death” of Slobodan Milošević. Anthropological Essay	157
<i>Марта Стојић</i> , Од фабрике бицикала до социјалног центра. Фабрика „РОГ“, Љубљана – експеримент друштвених односа	159
<i>Марта Стоич</i> , От фабриката за велосипеди до социалният център. Фабрика “РОГ”, Любляна – експеримент за обществени отношения	174
<i>Marta Stojić</i> , From the Bicycle Factory to the Social Center. Factory “ROG”, Ljubljana – the Experiment on Social Relations	175
<i>Зорица Дивац</i> , Породични живот и „европско“ радно време	177
<i>Зорица Дивац</i> , Семейен живот и “европейско” работно време	187
<i>Zorica Divac</i> , Family Life and “European“ Working Hours	188
<i>Станка Янева</i> , Кодове на идентичност в една смесена сватба	191
<i>Станка Янева</i> , Идентитетски кодови у мешовитом венчању	203
<i>Stanka Yaneva</i> , Identity Codes in a Mixed Marriage	204
<i>Галин Георгиев</i> , Песената традиция като форма на културна памет и идентичност. По материали от българската общност в Украйна	205

<i>Галин Георгиев</i> , Традиција песме као форма културног сећања и идентитета. На грађи бугарске заједнице у Украјини	221
<i>Galın Georgiev</i> , The Singing Tradition as a Form of Cultural Memory and Identity. On Materials from the Bulgarian Community in the Ukraine	221
<i>Ивица Тодоровић</i> , Проблематика реконструкције јединствене системске основе културних феномена – осврт на истраживања и аналитичке могућности	225
<i>Ивица Тодорович</i> , Проблематиката за реконструкцијата на общата системна основа на културните феномени. Кратък преглед на изследвајата и на възможностите за анализ	241
<i>Ivica Todorović</i> , The Problem of Reconstruction of Uniform System Basis of Cultural Phenomena. Summarized Turn to the Researches and Analytical Possibilities	242
<i>Весна Трифуновић</i> , Технике хумора и теорија о социјалним типовима. Теоријско методолошки оквир за анализу вицева као хумористичког фолклорног материјала	243
<i>Весна Трифунович</i> , Техниките на хумора и теоријата за социјалните типове. Теоретично-методологична рамка за анализ на вицовете като хумористичен фолклорен материал	258
<i>Vesna Trifunović</i> , Humor Techniques and Theory of Social Types. Theoretical and Methodological Framework for Joke Analysis as Humoristic Folklore Material	259

Иван Ђорђевић
Етнографски институт САНУ
Београд

Утеривање патриотизма: Антрополошка анализа конструисања култа кошаркашке репрезентације Србије у спортској штампи*

Циљ овога рада јесте анализа писања спортске штампе у Србији, усмерена ка испитивању наратива везаних за културни концепт националног идентитета. Намера ми је да испитам одређене наративе везане за наступ кошаркашке државне репрезентације на Европском првенству одржаном 2007. године, пре свега везане за конструкцију медијске слике националног тима, са нагласком на концепту „патриотизма“. Покушаћу да укажем на постојање два супротстављена наратива унутар истог дискурса, чија је кључна одредница патриотизам, а који се могу одредити као „државни“ и „етнички“ концепт кошаркашке репрезентације Србије.

„Ми имамо нашег Бога, он се зове Бодироба“, орило се у халама и на трговима Србије крајем прошлог и почетком овог века. Ова песма спевана је у част дугогодишњег кошаркашког репрезентативца Србије Дејана Бодироба, једног од лидера репрезентације „крње“ Југославије, која је у периоду од 1995. до 2002. године освојила практично све што се на међународним такмичењима могло освојити. Иако је сам кошаркаш, као искрено религиозан човек, замолио навијаче да му не певају ову својеврсну оду, она је ипак опстала као симбол важности ове глобалне игре за људе у Србији. Успеси државног тима након те 2002. године, међутим, нису били у складу са „очекивањима нације“, а криза резултата кулминирала је 2007. године на Европском првенству, на коме репрезентација Србије није успела да оствари ниједну победу. Можда најбољи, такође „верски“ коментар на стање у домаћој

Кључне речи:

кошаркашка
репрезентација
Србије,
национални
идентитет,
патриотизам,
„етнички“ и
„државни“ тим

* Рад је резултат истраживања на пројекту бр. 147021: *Антрополошка испитивања комуникације у савременој Србији*, који у целости финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

репрезентативној кошарци дао је један шпански спортски лист, истичући како је у Србији кошарка – религија, али да последњих година сениорска репрезентација шири страшну јерес.

Предмет овог излагања свакако није разматрање разлога због чега су донедавни *богови* одједанпут постали *пали анђели*, нити предвиђање да ли ће се летошњи изузетни успеси младих селекција Србије одразити на повратак „старе славе“ овдашњој кошарци. Намера ми је, заправо, да испитам одређене наративе везане за наступ државне репрезентације на недавно и неславно окончаном Европском првенству, пре свега везане за конструкцију медијске слике националног тима, са нагласком на концепту „патриотизма“. Кроз анализу ових репрезентација настојаћу да укажем на који начин медији представљају и, истовремено, социјално конструишу везу између националног идентитета и репрезентације. Извор за анализу била је домаћа дневна и недељна штампа, у периоду од јануара до октобра 2007. године.

Веза спорта са различитим друштвеним феноменима, укључујући и оне везане за национални идентитет, одавно је опште место. Стога, основни референтни оквир за анализу биће настојање да се утврди како „штампа конструише нацију као хомогени колектив коме би претпостављени читалац требало да припада“. ¹ Другим речима, полазим од тога да „у конструисању 'нације' штампа прибегава неколицини дискурзивних стратегија конструишући и оснажујући национално јединство, и то путем призивања стереотипа, генеричких референци, измешане спортске и војне историје, као и безвремености нације кроз повезивање митске прошлости и неупитне будућности“. ² Спорт, са друге стране, представља изразито моћан медиј, кроз који је могуће пратити конструисање, трансформацију и интериоризацију идеолошких дискурса. У том смислу, медијске поруке послате кроз ланце комуникације, иманентне овој форми популарне културе веома се лако укорееју и постају део свакодневног јавног дискурса. за овакве случајеве има заиста много, а један од интересантнијих би Примера могао бити случај медијског праћења фудбалске утакмице између Енглеске и Немачке, у полуфиналу Европског првенства одржаног 1996. године у Великој Британији. Енглеска штампа, и то не само таблоидна, најављивала је утакмице насловима попут „ACHTUNG! SURRENDER!“ или „Let's Blitz Fritz“, уз коментаре како на „Острву једино рат и фудбал могу изазвати овакво национално јединство“. Масовна медијска хистерија довела је на крају до званичног протеста немачког министарства иностраних послова и интервенције британске владе у

¹ Hywel Bishop, Adam Jaworski, *We beat 'em: nationalism and the hegemony of homogeneity in the British press reportage of Germany versus England during Euro 2000*, *Discourse and Society*, Vol 14(3), SAGE, London 2003, 243.

² Исто, 244.

стишавању, како су га назвали, очигледног „шовинизма и ксенофобичног тријумфализма“.³

О ком је то јавном дискурсу у овом случају, дакле, реч? Пре него што се приступи анализи конкретног материјала, неопходно је дати неколико уводних напомена. Пре свега, треба имати у виду да је државни тим који је играо на овогодишњем Европском првенству први пут наступао под именом Србије, док је од 1995. до 2006. године (након укидања спортских санкција) на дресовима репрезентације стајало име Југославије, односно Србије и Црне Горе. Ово сматрам важним јер, у суштини, репрезентативне селекције под овим именима нису служиле као генеративни фактор за испољавање националистичких тежњи, бар не у мери у којој су то у једном периоду били клубови, попут нпр. Црвене звезде.⁴ Наиме, у медијском дискурсу везаном за репрезентативни спорт, чак и током деведесетих година, када је таква врста јавног говора била више него присутна и одобравана, само су повремено и стидљиво коришћени наративи који су експлицитно изражавали тежњу ка конструисању националног идентитета. Уколико је то и био случај, то се никада није односило на конституисање „југословенства“ или „србо-црногорства“, већ се реферисало искључиво на Србију.⁵ У моментима, рецимо, великих кошаркашких успеха, свакако је била присутна национална хомогенизација, али уз јавно демонстрирање одбијања идентификације са именом земље и њеним симболима. Обнављањем државности Србије, након успеха референдума за осамостаљење Црне Горе у мају 2006. године, у јавном говору се отворио простор за креирање једног новог идентитета државне селекције, заснованог на радикалном дисконтинуитету са претходним периодом. У том смислу, основно питање које сам поставио у овом раду јесте везано управо за начин на који је тај „врли нови идентитет“ кошаркашке репрезентације Србије креиран у дискурсу домаће спортске штампе.

Са Србијом по медаљу

Лош резултат тима Србије и Црне Горе на Светском првенству у Јапану одржаном 2006. године, представљао је још једно темељно „национално разочарање“ и, логично, резултирао многобројним туробним анализама стања у домаћој кошарци. Ипак, стицај околности да је тај наступ био и последњи под именом заједничке државе, која у том тренутку више није ни постојала, није значио крај једне тужне епохе, већ само могућност новог почетка. Тако је кошаркашки репрезентативац Дарко Миличић, коментаришући више него бледо издање државног тима, у чланку под називом „Са

³ J. Maguire, E. Poulton, *European identity politics in EURO 96*, International Review for the Sociology of Sport, 34/1, SAGE, London 1999, 25-26.

⁴ Види у Ivan Čolović, *Fudbal, huligani i rat*, у N. Popov (ur.), *Srpska strana rata, I deo*, Beograd 2002, 463-465.

⁵ Иван Ђорђевић, *Спорт и национални идентитет: Фудбалска прича непостојеће нације*, Антропологија 2, Београд 2006, 22-34.

Србијом по медаљу“ закључио: „Већина људи мисли да је то ситница, али када мало боље погледате, откад смо Србија и Црна Гора ништа не можемо да узмемо. Када смо постали СЦГ и одбили химну „Боже правде“ све нам је кренуло низбрдо. Није случајност, видели сте фудбалере у Чешкој: Србија и „Боже правде“ – 3:1. Биће нам много боље када у Шпанију одемо као Србија, с правом химном“.⁶

Сврха оваквог дискурса јесте да се легитимише нови поредак у коме више не постоје репрезентације Југославије и СЦГ, већ је сада на позорници нова, „права“ национална селекција Србије, са „својим“ дресовима, химном, грбом и заставом. Ово „замишљање нације“ каналише, се пре, свега кроз стратегију која је фундаментална у процесу стварања осећања колективне припадности нацији – пројектовање светле будућности. На тај начин се постиже непроблематично постојање нације, једном и заувек. Спортски медијски дискурс, у наведеном случају, ово постиже како путем конструисања метонимијске везе између нових националних симбола и успеха, тако и путем разрачунавања са (мрском) прошлошћу.

Ова врста јавног наратива, међутим, отвара једно веома важно питање – учешће главних протагониста у креирању „новог“ националног тима. Након великих успеха које је сениорска репрезентација СРЈ постизала на међународним такмичењима крајем прошлог и почетком овог века, појавио се један проблем, у великој мери непознат у дотадашњој пракси. Реч је о одбијању појединих кошаркаша да играју за репрезентацију. Тако је протекло европско првенство у Шпанији репрезентација Србије одиграла, скоро се може рећи, без комплетне прве поставе. Откази играча оправдани су на различите начине – од повреда и умора, па до раније заказаних обавеза у летњим камповима. Разлози за овакву праксу су сложени и разнолики, и не спадају у домен истраживања елаборираног у овом раду. Ипак, једна од могућих интерпретација може на извештан начин осветлити поменути проблем. Наиме, глобална експанзија тржишта, чији смо сведоци у последње две деценије, довела је до готово потпуне либерализације понуде и потражње професионалних спортиста. „Држава на тај начин губи монопол над појединцима, који волшебно доспевају на специфично 'тржиште лојалности'“⁸ на коме постоји слободан избор сваког спортисте да ли ће, рецимо, наступати за репрезентацију или неће. Овде је веома важно приметити да таква врста испољавања патриотских осећања више не представља подразумевајућу већ преговарајућу реалност – и самим тим се, у одређеном смислу, амблем 'националног добра' преноси са колектива на појединца“.⁹ Дакле, професио-

⁶ Вечерње новости, 28. август 2006.

⁷ Н. Bishop, A. Jaworski, *н. д.*, 252.

⁸ Ariun Appadurai, *Sovereignty without territoriality*, у Р. Yaeger (Ed.), *The Geography of identity*, University of Michigan Press, 1996, 40-58.

⁹ Иван Ђорђевић, *Владе Дивац: недовршена транзициона бајка*, Гласник Етнографског института САНУ LV (1), Београд 2007, 63-64.

нални спортисти представљају можда и најбољи пример „транснационалних грађана и глобалних бизнисмена, који истовремено настајују како национални тако и транснационални простор“.¹⁰ У таквом контексту, играчев слободни избор је да ли ће се определити да игра за државни тим, или ће жртвовати три месеца летњег одмора проводећи их на мукотрпним припремама и исцрпљујућем такмичењу, уз ризик од евентуалне повреде која му може угрозити добар уговор или читаву каријеру.¹¹ Уколико се, ипак, определи за ово прво, потенцијални репрезентативац добија примамљиву могућност да, упркос свом статусу скупог производа на денационализованом простору глобалног тржишта, постане „национална културна икона у функцији формирања и реафирмације националних идентитета“.¹² Такав статус уживали су практично сви кошаркаши који су играли у „славној генерацији деведесетих“, попут Владе Дивца, Александра Ђорђевића, Предрага Даниловића или Дејана Бодироге, упркос извесном „одступању од правила“ која намеће „национални кључ“, попут поседовања страног држављанства или одабира неке од светских престоница за пребивалиште након завршетка играчке каријере. Сви наведени играчи су овај „национални иконички статус“ стекли захваљујући легитимизацији кроз наступе у репрезентативном дресу.¹³

Како, међутим, креирати јавни наратив о „победничком националном тиму“ у ситуацији када добар део протагониста одбија да узме учешће у „историјском пројекту“ креирања нове репрезентације Србије?

Селектор Србије Зоран Мока Славнић, који је свој краткотрајни боравак на клупи сеониорске репрезентације започео речима да ће „инсистирати једино на жестоком патриотизму“,¹⁴ суочен са многобројним отказима потенцијалних репрезентативаца, наводи: „Верујте, све сам их на почетку питао да ли желе да играју за Србију. Њих 29 је рекло да хоће. Сматрао сам да је то наша заједничка победа и да су научили како се воли своја земља. Патриотизам се показује одрицањем. Међутим, симптоматично је да се репрезентације одричу играчи који су у иностранству, који су финансијски обезбеђени. Ваљда би било нормално да баш они играју пуним срцем. Господо, угледајте се на Новицког, Ђинобилија, Гасола, који играју за

¹⁰ Lloyd L. Wong, Ricardo Trumper, *Global celebrity athletes and nationalism*, Journal of Sport and Social Issues 26, London 2002, 168.

¹¹ Треба имати у виду да су велике кошаркашке међународне смотре попут европских и светских првенстава, у великој мери изгубиле значај у односу на период од пре само две деценије. Наиме, већина домаћих играча који су потенцијални кандидати за репрезентацију одлазе као веома млади у иностранство, постајући наведени „транснационални грађани и глобални бизнисмени“, чиме се губи мотивација приказивања себе у „најбољем светлу“ у циљу добијања „доброг уговора“. У фудбалу, рецимо, то још увек није случај.

¹² L. Wong, R. Trumper, *n. d.*, 169.

¹³ Више о овоме у И. Ђорђевић, *Владе Дивца...*

¹⁴ Курир, 30. мај 2007.

цабе... Зар то није свети пример? Ма, нећу више да се бавим ситном боранијом. Ја ћу да пронађем дванаест момака који ће желети да гину за Србију.“¹⁵ Став председника Кошаркашког савеза Србије, Драгана Капичића, био је сличан: „Суштина проблема је у жељи појединаца. Играње у репрезентацији није обавеза! (...) Они који су отказали учешће у националном тиму морају да буду свесни свога греха. Да, греха! (...) Момци који су из неоправданих разлога отказали, поиграли су се са државом Србијом! Не са Савезом, селектором, председником. Не могу да разумем да неко не жели да игра.“¹⁶ У истом тону говори и Небојша Човић, председник кошаркашког клуба ФМП из Железника: „Све ово што се догађа са отказима играча репрезентацији је брука и срамота. Патриотизам им се свео на дизање три прста по сплавовима и певање српских песама“.¹⁷ Чак и либерални дневник „Данас“, у коментару под насловом „Играле се делије... са угледом српске кошарке“, објављеном поводом дебакла репрезентације на Европском првенству истиче: „Први који би требали да се 'погледају у огледало' су играчи који су овог лета одустали од наступа за репрезентацију. Те 'велике патриоте' (не треба помињати имена, пошто је јасно о коме се ради) су претходних година били најгласнији у причама да је јако тешко играти за земљу која нема грб, химну, заставу...“¹⁸

Индикативно је приметити да се унутар овог дискурса инсистира на једној кључној речи – патриотизам. Та, како се селектор Славнић изразио, „можда и излизана реч“¹⁹ реферише заправо у овом контексту на онај приступ државном тиму који је имала претходна генерација репрезентативаца, на челу са Дивцем и Ђорђевићем. Вјекослав Перица, поредећи неуспехе репрезентације Хрватске са истовременим невероватним успесима „крње Југославије“, то сликовито објашњава: „А за то вријеме (1995-2002. прим. И.Б.) репрезентација Југославије осваја најсјајније медаље и закључује тријумфалну епоху с невјеројатним тријумфом на тлу Америке у Индианаполису пред публиком која урла ‘Југославија!’ (која сад Југославија, побогу?) те пред тупим погледима америчких професионалаца мултимилардера раније елиминираних из финалних натјечања. (...) И док су Хрвати слабо пуцали трице и слободна бацања те свјетлали самокресе, српски су се кошаркаши некако успјели разликовати од четничких бандита. Ти су се српски атлете, ваљда из ината и режимске пропаганде о угрожености Срба као ‘мученичког народа’ на који је Запад наводно неправедно свалио кривицу за

¹⁵ Press, 5. јул 2007.

¹⁶ Глас Јавности, 22. јул 2007.

¹⁷ Глас Јавности, 10. јул 2007.

¹⁸ Данас, 7. септембар 2007.

¹⁹ Курир, 30. мај 2007.

рат на Балкану, одазивали позивима за репрезентацију и изгарали на терену да докажу како Србија није крива“.²⁰

Реферисање на тај „патриотизам“ значи заправо успостављање континуитета са нечим што се својевремено звало „југословенско кошаркашко чудо“, а које сеже још у шездесете и седамдесете године прошлог века и чији су веома значајан део били сами Славнић и Капичић, и које се, упркос распаду СФРЈ, продужило и на „златну генерацију“ деведесетих. Унутар тог дискурса није било простора за, како се иронично примећује у наведеним чланцима, „дизање три прста по сплавовима и певање српских песама“ и ламентирање над тежином играња за државу „без химне, грба и заставе“. Кључни концепт оваквог приступа може се препознати у „Политикином“ коментару под насловом „Генерација за повратак славе“, донетом поводом освајања низа златних медаља од стране младих кошаркашких селекција Србије у лето 2007. године: „Прошлог лета је златна медаља освојена у Измиру (Турска) под именом СЦГ, с тимом у којем је било неколико играча рођених 1986. и с неколико њих који сада бране боје Црне Горе. То је била последња екипа на највишем степену победничког подијума која је певала химну „Хеј, Словени“ стављајући својеврсни епитаф на последње остатке кошаркашке велесиле СФРЈ. У Горици, победом над Шпанијом у финалу с 87:78, млади су постали прва мушка кошаркашка селекција која се домогла злата под именом Србија. Други пут овог месеца свирана је химна „Боже правде“ будући да су недавно у Новом Саду на европски трон заселе и јуниорке. У *здушном певању химни и некадашње и нове државе велика је симболика* (курзивом дао И.Ђ.). Наши млади кошаркаши имају све одлике трофејних претходника међу којима је и висок степен заједништва. Због тога је с њима распаљена нада и у повратак наше кошарке на победничку стазу и у обнову култа репрезентације“.²¹

Спрем'те се, спрем'те за СРБИЈУ!

Суочена са наведеним проблемима, „нова“ репрезентација Србије морала је, ипак, на неки начин започети са креирањем „светле будућности“. У складу са пословицом „родило се, ваља га љуљати“, „нова нација“ о којој је реч морала је унутар јавног дискурса имати и своју „светлу традицију“, окосницу око које ће се градити идентитет, која ће представљати ону кохезиону снагу помоћу које ће се стићи до жељених успеха. Тако капитен кошаркашке репрезентације Србије на протеклом Европском првенству – Милан Гуровић, познат и као Чича (надимак четничког команданта Драгољуба Михаиловића), образлажући своју одлуку да се одазове позиву селектора, закључује: „Бити капитен Србије је велика част, много ми је драго због тога што ћу бити први капитен наше земље после ових *бурних и црних 60*

²⁰ Vjekoslav Perica, *Genetika ili revolucija. O fenomenu južnoslavenske škole košarke*, Реč бр. 70/16, Београд, јун 2003, 187.

²¹ Политика, 17. јул 2007.

година. Одлучио сам да играм због народа Србије, наших људи на Косову и Републици Српској – због њих играм превасходно. И не само ја, него сви који буду играли“.²² У сличном стилу, у чланку под називом „Спрем’те се, спрем’те за Србију“, Гуровић истиче како му је „драго што је први *српски* капитен“: „Не знам само да ли се играла кошарка у Дражино време и да ли ме је неко претекао. Али, чини ми се да сам ушао у историју као први“.²³

Његов саиграч Дарко Миличић не заостаје за својим капитеном. Интервју са кошаркашом, насловљен са „Баш ме брига за Америку“,²⁴ новинар започиње констатацијом: „Какав је Србенда Дарко Миличић! Центар наше кошаркашке репрезентације каже да је Србија за њега светиња и да не жели да живи у Америци када престане да игра у НБА.“ Кошаркаш елаборира овакав увод, објашњавајући: „Србија, брате, то је другачије од свега претходног. Па, још химна ‘Боже правде’. То је потпуно другачији осећај него било шта друго. Поштујем људе из Мемфиса, они ми дају хлеб. Али, очекују да ћу ја сад, пошто сам саиграч са Гасолом, да попустим против Шпаније. Као, ми смо Мемфис, нисмо Шпанија и Србија, и те форе. Ја сам им лепо објаснио. *Брате, Србија је Србија, како не капирате то.* Јесмо ми саиграчи, али када будем играо против њих, има да буде ‘рокање’.“²⁵

Дарко Миличић такође сматра да наступ у кошаркашкој репрезентацији Србије никако не може бити посматран као „права борба за Србију“: „Ово је само кошарка, то је за мене деџа игра. Моје схватање је да су људи из неких других области звезде. То су људи који су се борили за Србију, наши генерали, војници који су дали свој живот за земљу, прави хероји, разумеш. (...) Ма, шта се к...ц ја борим, играм кошарку. Ово што се ми зајебавамо, играмо кошарку, такмичимо се ко је бољи, ко је слабији, то је све срање.“²⁶

Миличић и Гуровић, како извештавају бројни листови, празан ход током припрема репрезентације прекраћују такмичећи се у томе ко је већи четник. Тако „Глас јавности“ наводи да „одличну атмосферу на припремама кошаркаша у Ковилову у веселе тонове додатно боје националистички настројени капитен Милан Гуровић и нови центар Мемфиса Дарко Миличић“. „Чича“ је у шали поручио центру „Гризлија“ да треба још да учи о југословенској војсци у отаџбини у време Другог светског рата, али га је истовремено и охрабрио речима да је „млад и да има времена да прочита литературу о Дражиним војницима“.²⁷ У сличном тону извештава и београдска „Политика“: „Увод у јучерашњу прес-конференцију кошаркашке

²² <http://www.b92.net/sport>, 2. јул 2007.

²³ Press, 24. јул 2007.

²⁴ Дарко Миличић наступа за NBA тим Memphis Grizzlies.

²⁵ Press, 25. јул 2007.

²⁶ Press, 1. septembar 2007.

²⁷ Глас јавности, 28. јул 2007.

репрезентације Србије била је песма с мобилног телефона Дарка Миличића – ‘Марширала краља Петра гарда’. Свако има своју омиљену мелодију, оно што га орасположује и мотивише, а нови центар Мемфиса је изабрао баш ову, као да је хтео да демантује оне који тврде да је патриотизам постао жртва суровог професионализма.²⁸

Стратегија која се може декодирати из наведених сегмената спортске штампе прилично је јасна. Реч је, наиме, о настојању да се нација хомогенизује кроз учитавање једног новог идентитета, везаног за концепт „српства“. Тако Милан Гуровић није капитен репрезентације Србије, већ „српски капитен, након бурних и црних 60 година“, који игра за „наше људе на Косову и Републици Српској“, док је Миличић „права Србенда“. Иако се, свакако, ниједном од ове двојице кошаркаша не може забранити право на сопствени политички или идеолошки став, упада у очи чињеница да су управо они (укључујући и њихове ставове) најекспонираније фигуре у писању спортске штампе везаном за кошаркашку репрезентацију Србије и, самим тим, њихови ставови постају део јавног а не приватног говора. При томе, ова врста јавног дискурса не концептуализује државни тим само кроз етничку припадност као апсолутно примарну особину, већ се, чак и унутар овог, самог по себи проблематичног наратива, додатно профилише четништво као врста пожељног идентитетског обрасца.

Етнички или државни тим?

„Питање националног као културне снаге налази се далеко од заборава“²⁹ и „потреба за стварањем једне семиотички потентне нације засноване на култури јесте утолико већа, уколико је више поткопан национално-политички, економски и војни суверенитет“.³⁰ Другим речима, питање концептуализације националног идентитета кроз неке симболе – као што су државна химна, грб или застава – само по себи не представља проблематичан чин.

У случају анализираних јавног наратива, међутим, ради се о нечем другом. Наиме, *државна* репрезентација Србије се кроз наведени дискурс заправо претвара у *етничку*. Дакле, није у питању *државни* тим Србије (у коме могу играти и за кога могу навијати теоретски *сви* грађани који живе у овој земљи, без обзира на етничку или било коју другу припадност), већ се ради о *српској* екипи, чији основни квалитет јесте управо то што је српска.

Парадоксално је да унутар једног дискурса, чију кључну одредницу представља патриотизам, заправо постоје два супротстављена наратива. Тешко је, заиста, помирити концепт у оквиру кога се позива на играње за

²⁸ Политика, 24. јул 2007.

²⁹ Н. Bishop, A. Jaworski, *н. д.*, 244.

³⁰ D. Rowe, J. McKay and T. Miller, *Come Together: Sport, Nationalism and the Media*, in L. A. Wenner (ed.) *Mediasport*, London 1998, 133.

државу Србију, иронично перципира „дизање три прста и певање српских песама“ и инсистира на заједништву које се рефлектује кроз „здушно певање химни и некадашње и нове државе“, са ракурсом из кога се патриотизам посматра као строго и једино етничка категорија, и где се играње за репрезентацију пореди са (проблематичним) ратним херојством људи „који су се борили за Србију, наших генерала, војника, који су дали свој живот за земљу, правих хероја“.

Занимљиво је упоредити овај „етнички“ концепт са много пута помињаним репрезентацијама Немачке, Шпаније или Француске, које су, након многобројних отказа потенцијалних репрезентативаца Србије, у штампи узимане као примери „патриотизма“ и „жртвовања за национални дрес“. Уколико се баци и летимичан поглед на састав, рецимо, државне екипе Немачке, може се приметити да се, између осталих, у тиму налазе Адемолу Окулаца (етнички Нигеријац), Митхат Демирел (етнички Турчин), Дејмонд Грин (Американац) и Марко Пешић (етнички Србин). Слична ситуација је и у шпанском тиму, где је водећа звезда – Пау Гасол (Каталонац). Уколико би се наведени принцип *етничности* применио на ове репрезентације, постојала би реална опасност да за Немачку наступа само Дирк Новицки, док би, рецимо, у Шпанији играо можда једино Раул Калдерон. Не морамо се чак трудити ни да гледамо толико далеко на запад, довољно је вратити се у релативно блиску и блиставу прошлост репрезентације Југославије. Вјекослав Перица каже: „Али има једна међу тим институцијама система звана репрезентација Југославије, односно државна репрезентација, која је и надживјела матичну јој државу и постала најславнијом послерије њене смрти. А најзанимљивије се од свега чини то што та репрезентација Југославије није била ни народна ни социјалистичка-самоуправна ни несврстана него, замислите, државна! Баш тако, државна и то на националној федералној разини. То јест на оној истој разини гдје су све друге институције одумрле: и федерација, и партија, и Тито и народна му армија“.³¹

На Европском првенству у Шпанији, одржаном у септембру ове године, победила је репрезентација Русије. Са клупе ју је предводио амерички Јеврејин Дејвид Блат, а један од кључних играча био је Американац Џон Роберт Холден. Селектор Србије Зоран Славнић прокоментарисао је, пре почетка првенства, ову чињеницу изјавом да се „сада петнаест руских председника преврћу у гробу“. Најбољи играч Русије и читавог првенства – Андреј Кириленко – изјавио је након тријумфа у финалу: „Познајем ове људе (своје саиграче, прим. И. Ђ.) цео свој живот. Они су ми најбољи пријатељи. Ми смо вечерас најсрећнија деца на свету“! Није помињао етничку припадност те деце.

³¹ V. Perica, *н. д.*, 174.

Иван Джорджевич

„Вкарването“ на патриотизъм **Антрополошки анализ на конструирањето** **на „култа“ към националниот баскетболен отбор** **на Србија в спортната преса**

Целта на настоящата работа е анализ на описанијата в спортната преса в Србија, насочен към проучвањето на наративите, свързани с представяњето на националниот баскетболен отбор на Србија на Европското првенство през 2007 г. Намерението ми е да покажа по какъв начин се конструира медијната картина за националниот отбор, с акцент върху концепта за „патриотизма“ како отговор на сравнително современиот феномен на зачестили откази на кандидатите да се отзоват на повиквањата за националниот отбор. Како идеален механизъм за оствествување на проектот за „вобразување на нацијата“ и укрепување на националната хомогенност, спортот може да послужи како аналитична рамка за покажување на начините, посредством кои се создават и репродуцират културните концепти, свързани со националната идентичност во современа Србија.

Клучови думи:

баскетбол,
спортна преса,
национална
идентичност,
патриотизъм,
култ към
националниот
отбор

Ivan Đorđević

Imposing Patriotism

Anthropological Analysis of Constructing the “Cult” of Basketball Team of Serbia in the Sport Press

The aim of this paper is the analysis of writing in the sport press in Serbia. It is focused on the analysis of the narratives related to appearance of the national team of Serbia at the European championship 2007. My intention is to point out the ways in which picture about the national team is constructed, with the emphasis on the concept of “patriotism” as the answer to relatively contemporary phenomenon of frequent refutation of the candidates to accept the invitation to play in the national team. Sport, as an ideal mechanism for creating the project of “imaginary nation” and empowering of national homogeneity might be used as the analytical framework for pointing out the ways in which cultural concepts related to the national identity in contemporary Serbia are reproduced.

Key words:

basketball, sport press, national identity, patriotism, cult of the national team

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(497.11)(082)

39(497.11)(082)

316.4(497.11)(082)

316.7(497.2)(082)

39(497.2)(082)

316.4(497.2)(082)

КУЛТУРНЕ паралеле : свакодневна култура у
постсоцијалистичком периоду = Културни паралели :
всекидневната култура в постсоцијалистическия период /
уредник Зорица Дивац. - Београд : Етнографски
институт САНУ, 2008 (Београд : Академска издања). -
259 стр. : граф. прикази, табеле ; 24 см. - (Зборник /
САНУ, Етнографски институт ; 25)

Радови на срп., буг. и енгл. језику. - Тираж 500. -
Резимеи на буг., енгл. и срп. језику уз сваки рад. -
Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-7587-047-0

1. Уп. ств. насл. 2. Дивац Зорица [уредник]

а) Културни идентитет - Србија - Зборници

б) Културни идентитет - Бугарска - Зборници

с) Свакодневни живот - Етнографска истраживања -

Србија - Зборници д) Свакодневни живот - Етнографска

истраживања - Бугарска - Зборници е) Друштвене

промене - Културни аспект - Србија - Зборници

ф) Друштвене промене - Културни аспект - Бугарска -

Зборници г) Култура - Транзиција - Србија - Зборници

х) Култура - Транзиција - Бугарска - Зборници

COBIS.SR-ID 150950412